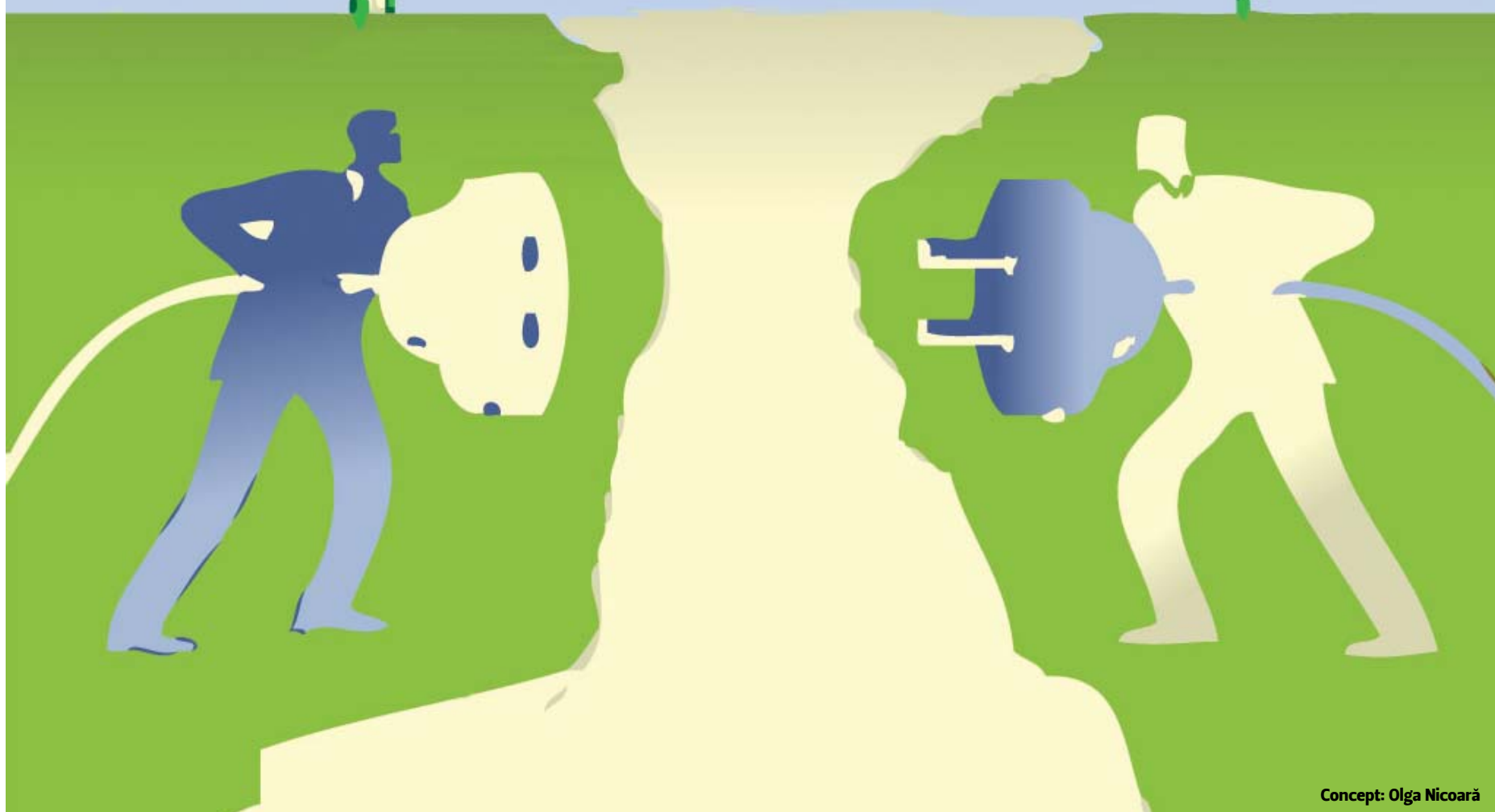


Fuzionismul

Un experiment doctrinar al dreptei moderne



Concept: Olga Nicoară

Pornind de la ceea ce ne unește

HORIA TERPE și IONUȚ STERPAN

Se împlinește jumătate de secol de când mișcarea fuzionistă - alianța dintre dreapta conservatoare, religioasă și pro-occidentală și libertarienii reprezentând valorile liberalismului clasic - reușește să fundamenteze dreapta intelectuală și politică americană. Fuziunea se menține încă astăzi în Statele Unite la toate nivelele: al teoretizării doctrinelor, al coalițiilor politice și al cooperării din lumea civilă. Platforma intelectuală începută de Frank Meyer în paginile *National Review* în anii '60 ne ilustrează cum un succes intelectual, o idee de îmbinare a două doctrine, încheagă și menține o alianță politică menită să protejeze indivizii de amestecul nelegitim al statului. Să privim la experimentul american nu ca la un model de urmat *ad literam*, ci ca la o sursă de inspirație. Articolele următoare au în comun ideea că există o amplă intersecție de valori între conservatori și libertarieni care face posibilă funcționarea alianței

politice și în alte societăți decât cea americană. Chiar dacă există diferențe cu privire la întinderea legitimă a statului și legii, printre valorile comune se regăsesc cel puțin libertatea și responsabilitatea individuală împreună cu ideea că statul nu trebuie urcat pe un pedestal, multe dintre serviciile publice putând fi furnizate mai bine de piață și de mecanisme ale societății civile.

Frank Meyer (în textul său programatic *Arborele răsucit al libertății* disponibil online în numărul curent al revistei) își prezintă proiectul ca pe o continuare firească a conservatorismului. Și el este un avocat al vieții virtuoză cu determinațiile ei tradiționale. La nivelul întregului tablou moral și metafizic, conservatorii au dreptate - libertatea este un simplu mijloc pentru țelurile transcendente ale persoanei, iar acei libertarieni care lucrează cu o teorie a valorii conform căreia nu există alt judecător moral al domeniului personal

al vieții dincolo de preferința individului se înșală.

Dar la nivelul instituțiilor politice (și aici stă o cheie a argumentului lui Meyer), această viziune lasă libertății un spațiu la fel de mare ca cel pe care îl pretind libertarienii. Toate proiectele legale intruzive - atât ingerințele statului în economie, cât și cele în viața personală - trebuie respinse pentru că, în absența libertății autentice de alegere între vicii și virtute, viața virtuoasă poate fi mimată, dar nu autentic trăită. Autoritatea politică trebuie treptat să își limiteze rolul la preservarea cu fermitate a autonomiei persoanei. Dincolo de aceasta, trebuie exclusă administrarea comportamentelor morale sau virtuoză prin forța legii. „Virtutea” este un concept larg. Și datoria de a ne abține să profităm de interstițiile instituționale în dauna celorlalți, și obligația de a-i asista pe cei aflați în dificultate, și chestiunile care țin de etica personală, precum

consumul de droguri sau libertatea sexuală, țin de ceea ce conservatorii numesc „virtute”. Ritmul și algoritmul în care statul va lăsa loc pieței și altor instituții civile voluntare să se ocupe de aceste probleme sunt chestiuni de practică politică. Ele țin în primul rând nu de relația aliaților, cât de alte grupări care se pronunță sau lucrează pentru menținerea extensiilor statului dincolo de protejarea autonomiei persoanei. Pentru că, ne arată cel puțin practica politică și civică americană, ideea de folosi în beneficiul libertății spațiul lăsat de viziunea morală conservatoare și, respectiv, ideea de a folosi pentru cultivarea virtuții spațiul creat de libertate pot fi puse ușor la lucru împreună.

Situația particulară a Principatelor Române a făcut ca multe dintre personalitățile istorice românești să fie în același timp și conservatoare, și

continuare în pagina II >>

Conservatorii și libertarienii cer un singur lucru de la stat: să fie lăsați în pace

GROVER NORQUIST*

Mișcarea conservatoare modernă din Statele Unite, adesea numită „republicanism marca Reagan“, e un amestec vital de individualism radical și respect pentru tradiție. Acest amestec este mai ușor de realizat decât în Europa. Tradiția americană, așa-zisul nostru „naționalism“, se revendică de la o mișcare radicală constând într-o revoltă cauzată de taxarea excesivă, revoltă care a îmbrăcat și forma războiului nostru de independență de sub tutela britanică. Istoria Americii, tradiția noastră, întruchipează liberalismul clasic al europenilor. Americanii pot fi în același timp tradiționaliști și individualiști radicali. Aceasta pentru că tradiția noastră nu este definită de o religie sau de rasă sau de apartenență la un trib, cum se întâmplă în multe dintre națiunile lumii, ci de atașamentul nostru față de libertatea individuală. Unii disting trei piloni la baza coaliției care l-a adus la putere pe Ronald Reagan: conservatorismul social, libertatea economică și o apărare națională puternică. Cred că această caracterizare a creat confuzie și nu este în măsură să

explice distribuția voturilor și adevărul motiv pentru care coaliția Reagan a rezistat de-a lungul anilor. Cea mai bună cale de a înțelege cum și de ce în mișcarea conservatoare modernă pot coexista grupuri diverse de indivizi este recunoașterea faptului că toți membrii coaliției Reagan au vrut și vor un singur lucru de la guvernul federal, oricare ar fi tema care le determină votul: ei cer pur și simplu *să fie lăsați în pace*. Oamenii credincioși a căror preocupare principală este practicarea religiei și educarea copiilor în religia părinților vor ca statul să-i lase în pace. Nu cer de la stat subvenții pentru bisericile lor și nici să-i forțeze pe alții să se închine la zeii lor. Iată de ce protestanții evanghelici, catolicii conservatori, evreii ortodocși, musulmanii și mormonii pot vota cu inima ușoară pentru candidatul și partidul care promite să-i lase pe fiecare în pace. Proprietarii de arme, un segment electoral important în Statele Unite, vor doar să fie lăsați în pace să se bucure de drepturile garantate de *Al Doilea Amendament*. Nu cer subvenții și nici nu

cer ca în fiecare școală publică să se predea după un manual intitulat *Heather are două mămici***. Proprietarii de mici întreprinderi nu vor decât ca statul să le lase întreprinderile în pace. Vor mai puține taxe și mai puține reglementări. Plătitorii de impozite vor pur și simplu impozite mai mici. Proprietarii vor să le fie respectate drepturile de proprietate. Toți acești votanți interesați de aspectele economice vor să fie lăsați în pace. Mișcarea care vrea un guvernământ limitat nu trebuie confundată cu anarhia sau cu opoziția față de ideea de guvernământ. Un guvern care obligă la respectarea contractelor, pedepsește jefuitorii de bănci și pe criminali și îi împiedică pe canadieni să treacă granița fraudulos sporește libertatea. Abia când guvernul depășește aceste atribuții distruge libertatea individuală. Chiar și acei americani care votează cu gândul la politica externă sunt mănați de aceeași dorință de a fi lăsați în pace. Administrația Bush poate a vrut să creeze un imperiu, dar o astfel de politică n-a

reușit să atragă voturi, după cum a aflat în 2006 și 2008. În timpul Războiului Rece, când Uniunea Sovietică amenința lumea și libertatea Americii, a existat o mișcare puternică în sprijinul unei apărări naționale capabile să pună stavilă colonialismului sovietic. Scopul mișcării n-a fost cheltuirea banilor pe înarmare de dragul înarmării: după prăbușirea Uniunii Sovietice, bugetul alocat apărării în Statele Unite a scăzut de la 6 procente la 3 procente din PIB. În esență, nu există niciun conflict între conservatorii sociali de diferite religii care vor să fie lăsați să-și practice religia și oamenii de afaceri de diferite tipuri care vor să fie lăsați în pace să facă bani și să creeze avuție. Poate că au valori sau priorități diferite, dar de la stat cer același lucru: *„Lăsați-ne în pace“*.

Traducere de TUDOR GLODEANU

* Grover Norquist este președintele fundației *Americans for Tax Reform*.

** O carte pentru copii despre o fetiță crescută de două mame lesbiene. (n. tr.)

Pornind de la ceea ce ne unește

» **urmare din pagina I**

liberale. Iar ideea fuzionării sau a alianțelor și federațiilor între curente ale dreptei a hrănit succese politice semnificative în România postdecembristă, creștin-democrația fiind exemplul cel mai recent. Însă istoria Statelor Unite este cea care a generat situația paradigmatică: americanii pot fi în același timp tradiționaliști și individualiști radicali, întrucât tradiția lor are o natură instituțională fondată pe atașamentul față de libertatea individuală (**Grover Norquist**, pag. II). Coaliția de tip fuzionist „*Leave us alone*“ nu cere subvenții de la stat, ci libertate. Folosirea aparatului de coerciție al statului pentru a impune cetățenilor o cultură și elanul radicalist de democratizare în politică externă sunt reclamate mai degrabă de neoconservatori (Camil Ungureanu, Grover Norquist, Marcel Guarnizo). Dar acestea constituie avertismente importante împotriva alunecării în practică în mișcări deviate de la platforma fuzionistă inițială (**Camil Ungureanu**, *Neoconservatorismul. Un fenomen circumstanțial?*, disponibil online în numărul curent al revistei). Disparația comunismului pare să priveze alianța dintre conservatori și libertarienii de catalizatorul principal - dușmanul comun -, lasându-i să se certe în voie pe tema consecințelor dezincriminării consumului de droguri sau a relației dintre dereglementarea masivă și fragmentarea societății. Dacă sunt lăsate să funcționeze, forme de agregare socială tradiționale pot apăra individul de excesele statului și furniza încredere și criterii pentru maturizarea psihologică a individului.

Acestea vor susține și informa alegerile și interacțiunile libere complexe (**Mihail Neamțu**, pag. VI). Care este însă limita permisibilă a coerciției prin lege? Atâta vreme cât conservatorii nu renunță la ideea promovării unor scopuri etice sau religioase prin intermediul statului, nu poate fi vorba de o autentică reconciliere cu libertarienii. Totuși, fuziunea ar putea avea loc la marginile curentelor. Unele rădăcini se întâlnesc în filosofia politică a lui Hayek, care, pe de o parte, atacă ideea de direcție obiectivă a comunității și ființei umane în favoarea deciziilor individuale dispersate, dar, în același timp, renunță și la strictetea radicală a teoriei dreptului natural în favoarea unui evoluționism al regulilor (**Emanuel Socaciu**, pag. IV). Pentru că nivelul practic reclamă un loc de întâlnire. Ar fi o eroare să credem că adversarul comun conservatorilor și libertarienilor a dispărut. Există fronturi trasabile geografic în jurul regimurilor autoritare, fronturi trasabile ideologic în jurul avatarurilor radicale stângiste (Marcel Guarnizo, Gelu Trandafir) și fronturi ascunde - vechile structuri din instituțiile statului menținându-și pozițiile privilegiate în mediul politic, de afaceri, mass-media (**Gelu Trandafir**, pag. V). Cadrul ideologic de tip radical prevalează astăzi la nivel cultural la fel cum etatismul prevalează la nivel instituțional. Eroarea strategică majoră care ne-a dus aici este nesocotirea ideii de limite naturale din structura realității rezistente la voința umană și, în general, deteriorarea componenței culturale care a făcut posibilă civilizația Vestului. Libertatea politică,

libertatea economică și libertatea culturală sunt atât de legate între ele încât legitimările specializate cu care s-au preocupat economiștii libertarieni par să nu fie de ajuns. Șansa renașterii stă în capacitatea *think tank*-urilor de a aborda integrativ problemele democrației (**Marcel Guarnizo**, pag. III). Această capacitate civică și intelectuală este astăzi în stadiu incipient. Dar asaltul realității asupra indivizilor obișnuiți forțează un anume sentiment al urgenței. Americanii se confruntă cu o presiune etatistă fără precedent, iar românii plutesc în derivă la o asemenea distanță de mal, încât aici conservatorii și libertarienii trebuie deocamdată să își pună în paranteză diferențele. Chiar dacă lumina celor două „faruri“ de la mal, libertarian și conservator, este diferită, de la o asemenea distanță cele două raze de lumină se confundă (**Cristian Câmpeanu**, pag. VII). Concret, dacă în plan politic uniunea curentelor intelectuale care inspiră dreapta contemporană este să aibă loc prin PDL, atunci PDL trebuie să își însușească trei lecții (**Florin Cojocariu**, pag. VII). Prima: fuzionismul trebuie acceptat și ca un criteriu doctrinar capabil să curețe partidul de complicități plutocratice. A doua: în loc să aștepte acordul sau integrarea unor mișcări intelectuale precum conservatorismul, creștin-democrația sau libertarianismul unele în altele, politicienii de profesie trebuie să întreprindă strategii acceptabile de federalizare. Odată eliberați de incertitudini, ne-am putea dedica eforturile proiectului comun. A treia: fuzionismul vizează libertatea, dereglementarea și

relaxarea fiscală. Însă în calea învățării acestor lecții și a adoptării cu succes a soluției americane stau cel puțin trei piedici (**Radu Cristescu**, pag. VIII). Prima piedică este la nivelul instituțiilor politice: formarea de platforme intelectuale ca bază pentru platforme politice este mai simplă într-un sistem federativ, întrucât actorii politici se pot mobiliza fără să aștepte permisiunea de la centru. Sistemul politic al unui stat unitar cu partide organizate ierarhic, unde politicienii sunt dependenți doctrinar și financiar de deciziile centrului, este mult mai rigid. A doua ține de absența unei piețe a ideilor: prea puțini înțeleg argumentele relevante ale doctrinelor. În sfârșit, a treia piedică stă în provocarea specială cu care se confruntă un spirit conservator în context postcomunist. În acest context, conservatorul are de separat filonul tradițional liberal de cel antiliberal; aici va descoperi că tradiția libertății este atât de fragilă, încât este mai mult de construit decât de recuperat. Apoi, va trebui să înțeleagă de ce, atunci când trecutul este atât de pervertit, valorile conservatoare pot cere o ruptură radicală sau revoluționară. Suntem încrezători că, împreună cu partenerii și colaboratorii noștri, vom depăși aceste probleme. Odată cu discuția câtorva aspecte ale platformei comune a libertarienilor și conservatorilor, proiectul *Centrului de Analiză și Dezvoltare Instituțională (CADI)* și al *Fundației Konrad Adenauer* lansează o întrebare: este fuzionismul o construcție capabilă politic să ne elibereze de nefireasca povară fiscală și reglementativă și de disconfortul moral și material proprii sistemului actual?

O schimbare de paradigmă pentru apărarea democrației

MARCEL GUARNIZO*

Ideea fuzionistă a lui Frank Meyer semnifică alianța curentelor din interiorul mișcării conservatoare cu școli de gândire liberale clasice și libertariene, cu care împărtășesc scopul libertății economice, garanției proprietății private și dorința de a limita puterea statului. Toată această alianță care practic nu exista înainte de 1945 atinge apogeul odată cu ascensiunea lui Ronald Reagan în 1980 și cu obținerea unei victorii răsunătoare împotriva Uniunii Sovietice. Acest război a acționat ca un catalizator al alianței între facțiuni altfel diverse, însă acum s-a încheiat. Conservatorismul a pierdut și el azi din viziunea și forța sa intelectuală. Pe de o parte, un conservator social precum George Bush s-a dovedit ușor incapabil să câștige încrederea conservatorilor cu preocupări antietatiste. Pe de altă parte, nu există urmași de calibrul lui William F. Buckley, Frank Meyer, Russell Kirk, Whitaker Chambers. Iar libertarienii, de multe ori neatenți la problema evaluării morale a stilurilor de viață, pierd din vedere rolul fondator al culturii tradiționale. Însa istoria mișcării intelectuale conservatoare din Statele Unite oferă lecții neprețuite pentru transformarea și renașterea societății civile în națiunile din estul și centrul Europei. Pentru că noi, cei din această regiune, putem învăța de la ei și putem evita unele ezitări și capcane care poate au încetinit progresul intelectual al SUA.

Diferențele și neînțelegerile dintre conservatori - partizani ai unei societăți în același timp libere și virtuozitate - și libertarieni sunt multiple, dar unul dintre resorturi este cel religios. Pentru că mișcarea conservatoare în Statele Unite nu se definește doar ca anti-comunistă și anti-etatistă, ci și în favoarea unei ordini morale cu recunoșterea transcendentului. O distincție relevantă aici ar fi între concepția teonomică a omului și, respectiv, concepția unei complete autonomii a lui, între o existență conștientă de dependența de Dumnezeu și, respectiv, o viață dusă ca și cum Dumnezeu nu ar exista. Însă și înăuntrul taberei religioase există o distincție importantă, și aici ajung la o dificultate dinăuntrul conservatorismului occidental. Evanghelicii și conservatorii protestanți care au renunțat la ideea de autoritate mediatore și la ideea de rațiune în favoarea simplei credințe pe baza adevărului revelat au reușit să deformeze percepția asupra credinței religioase ca atare. Aceasta se vede astăzi în rândurile liberalilor clasici, libertarienilor și seculariștilor. Or, națiunile din estul și centrul Europei, care nu au un ethos protestant, pot evita aceste probleme. Șansa stă în renașterea unei elite intelectuale care să fundamenteze teoretic viitorul corp politic. Căci toate schimbările și revoluțiile încep în mințile oamenilor. De exemplu, devastatoarea

revoluție comunistă, care pur și simplu a măturat statele din estul și centrul Europei, a fost punerea în practică a unor idei distrugătoare. Lupta fundamentală este întotdeauna o luptă a ideilor. Contextul pentru o renaștere sau refundamentare intelectuală și culturală este însă dificil. Astăzi, în Europa are loc un alt fel de „fuzionism”, unul procedural și despotice realizat de *Uniunea Europeană* cu națiunile ei care n-au decât să se conformeze dacă nu vor să trăiască în izolare. Deficitul democratic este o situație de fapt, ilustrată, de exemplu, de maniera coercitivă în care poporul irlandez a fost forțat să iasă la un al doilea referendum pentru ratificarea *Tratatului de la Lisabona*. Acesta este numai un simptom al cadrului teoretic profund deficitar la nivel cultural, politic și economic care fundamentează astăzi democrația. Este vorba de cadrul ideologic de tip radical. Și aici stă astăzi adversarul comun teribil al libertarienilor și conservatorilor, din lumea occidentală până în Europa de Est. Pentru că trăim toți astăzi, forțat, visul gramscian al hegemoniei culturale socialiste. În fața acestui adversar pălește orice distincție dintre libertarieni și conservatori. Sarcina acestei elite intelectuale este construcția unei noțiuni integratoare a democrației, care să cuprindă libertatea politică, libertatea economică și libertatea culturală, incluzând în cea din urmă și religia. Acestea sunt intrinsec legate între ele. Pierderea libertății economice va duce întotdeauna la pierderea libertății politice și culturale, știm încă de la Milton Friedman. Pierderea libertății politice (deficitul democratic) va duce și ea la pierderea libertății economice și la încălcarea dreptului la proprietate privată de către stat. Avem exemplul recent de banditism politic al președintelui socialist Kristina Kirchner care, după un vot procedural în parlament, a confiscat

pensiile private a milioane de cetățeni argentinieni. Rolul libertății culturale în această ecuație este însă cel mai important. Blocul cultural constitutiv democrațiilor occidentale este format în principal de religia creștină și de disciplinele științifice, și mai ales de filosofie.

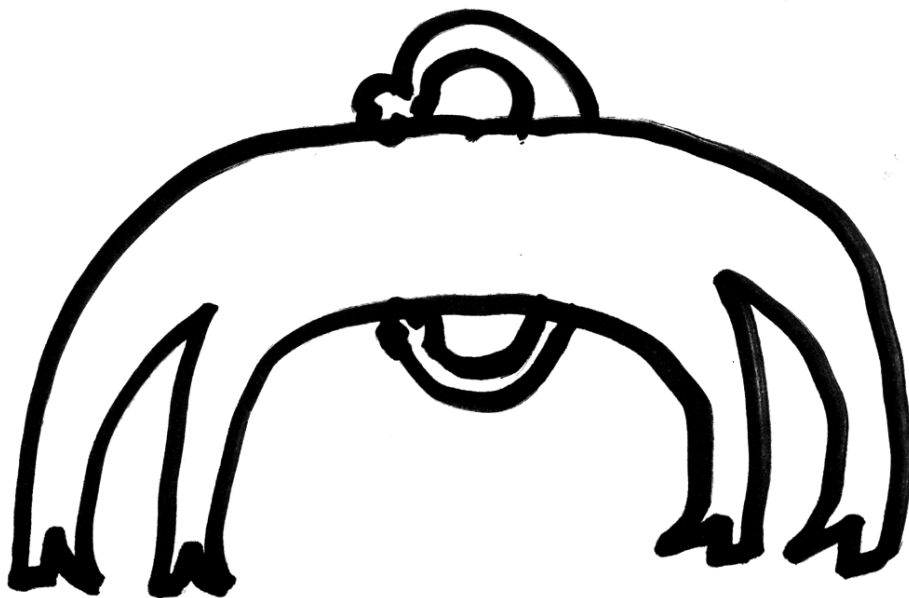
Revoluția socialistă și rezultatele ei catastrofale își au originea tocmai într-o aberație filosofică, teologică și antropologică privitoare la natura omului. Distrugerea ordinii economice și politice se datorează acestei grave erori culturale. Îi găsim originile deja la Rousseau, despre care Frederic Bastiat comenta: „...*Legislatorul este mecanicul care inventează mașina; principiile este doar muncitorul care pune în funcțiune mașina... Și ce rol joacă persoanele aici? Am spune că sunt mașina pusă în mișcare. De fapt, nu sunt ele doar materia brută din care este făcută mașinăria?*“. Ideologia radicală mută omul din legitățile sale naturale în alt angrenaj creat artificial. Această eroare antropologică a permis dezumanizarea omului odată cu abolirea proprietății private a schimbului liber între oameni, a libertății de mișcare, de muncă, de expresie și de asociere. Curând, efectele multiplicare s-au întors înapoi la nivel cultural și a dus la degenerarea științelor. Dacă pică oricare dintre aceste libertăți - economică, politică, culturală -, se prăbușește întregul edificiu. Pierderea componentei culturale este cea mai subtilă, pentru că ea nu se vede cu ochiul liber: cultura subzistă în primul rând la nivelul cogniției. Deteriorarea componentei culturale constă în uitarea ideilor fundamentale care au făcut posibilă civilizația Vestului. Tocmai în păstrarea acestei moșteniri stă marea contribuție a mișcării conservatoare. În

păstrarea memoriei și a ideii că, în cuvintele lui Richard Weaver, omul „*nu își poate face propria voință lege*“, fără să țină seama de limitările naturale din structura realității. Ideea unei structuri a realității independente de voința omului din examinarea căreia omul, prin rațiune, este capabil să extraga legi și norme morale este mai întâi abandonată de nominalism, apoi mișcarea protestantă se face vinovată de același abandon. Și pentru că protestanții sunt un filon important în mișcarea conservatoare, eu prefer să mă definesc mai degrabă drept un metafizician realist decât un conservator. Cu atât mai puțin mă pot considera libertarian, întrucât, la nivel secular, aceștia se simt mai aproape de viziunea atomizantă adusă de Revoluția Protestantă, în care individul este postulat ca autonom în ceea ce privește interpretarea *Scripturii*. Mulți neoconservatori se fac și ei vinovați de ignorarea componentei culturale. Eforturile lor de a exporta democrația prin instituirea unor reforme economice și politice, ignorând bazele culturale ale democrației liberale, au dus la greșelile cunoscute din Irak. Eșecul de a înțelege realitățile culturale ale diferitelor civilizații este și el o urmare a erorii filosofice a anti-realismului în sensul lui Weaver și este până la urmă o mostră de radicalism. De aceea, insist că frontul relevant în disputele politice trebuie retrasat în jurul radicalilor de orientare antimetafizică. Suntem astăzi martorii unei fuziuni la polul intelectual și politic opus alianței noastre: polul radicalilor, fie ei ecologiști, feminisți, anarhiști antiglobaliști, libertini, comuniști ș.a.m.d. Aceștia sunt determinați să schimbe ceea ce nu poate fi schimbat fără grave dezastre morale și civilizaționale, anume, natura realității și ființa constitutivă a omului.

Cea mai de succes formă de radicalism este ceea ce se cheamă „democrația radicală“, „democrația politică“ sau ceea ce Rawls a numit „liberalism politic“. Poate surprinzător, Marx poate arunca lumină asupra chestiunii. Marx a spus că democrația este calea către socialism. Și ideea a fost adoptată fără echivoc în declarațiile *Internaționalei Socialiste*. În *Declarația Principiilor de la Stockholm* din 1989 răspunsul socialist este neechivoc: „*Democrația politică este cadrul necesar și precondiția pentru toate celelalte drepturi și libertăți*“. Dar dacă pentru Lenin cultura era secundară preluării resurselor economice și politice, noii socialiști urmează strategia propusă de Gramsci: antagonismele culturale sunt cheia distrugerii capitalismului.

continuare în pagina IV »

* Părintele Marcel Guarnizo este președinte al think tank-ului *Educational Initiative for Central and Eastern Europe* și preot în Arhidioceza Moscovei.



Ce tip de fuzionism poate încuraja gândirea hayekiană

EMANUEL-MIHAIL SOCACIU

Sunt mai curând neîncrezător în ideea fuzionismului ca alianță naturală și durabilă între libertarianism și conservatorism, așa cum e ea prezentată de mulți dintre susținători. Diferențele în materie de fundamente sunt adesea ireductibile; nu văd cum ar putea arăta o reconciliere de substanță între, spre exemplu, un libertarian care crede într-o autonomie ireductibilă a persoanei și un conservator care susține promovarea unor scopuri etice și /sau religioase prin intermediul statului. În această versiune, fuzionismul ar fi ca un mariaj în care cei doi se detestă în mod amiabil. Stranietatea teoretică a unei astfel de alianțe nu-i exclude însă șansa succesului practic conjunctural. Cred, de altfel, că argumentul propus de Hayek în faimosul său eseu *De ce nu sunt conservator?* ar putea fi citit, în primă instanță, ca un avertisment privind posibila confuzie dintre cele două variante de relaționare reciprocă. Atunci când tradiția de conservat este una mai curând favorabilă libertății, cum a fost cazul în istoria postbelică a SUA, majoritatea libertarienilor și a conservatorilor vor împărtăși opțiuni asemănătoare cu privire la majoritatea problemelor de pe agenda politică. Atunci când, în mod repetat, te găsești de aceeași parte a baricadei cu cineva, e firesc ca în ochii celorlalți diferențele să se estompeze. Păstrarea unei identități intelectuale poate să presupună adesea efortul (uneori neplăcut, niciodată simplu) unei

delimitări față de aliați, mai curând decât față de adversari. Textul lui Hayek reprezintă un bun exemplu de materializare a unui astfel de efort. Hayek atrage atenția că o convergență conjuncturală a unor opinii punctuale nu poate constitui un temei suficient pentru a aserta unitatea celor două poziții. Pe de o parte, pentru că rămân alte probleme punctuale, poate la fel de multe, în care libertarienii (voi folosi în continuare acest termen, în ciuda rezervelor de natură estetic-retorică formulate de autorul austriac) și conservatorii rămân într-un dezacord profund. Pe de altă parte, chiar mai important, pentru că această convergență punctuală este dublată de un conflict insolubil între cele două curente la nivelul fundamental al asumpțiilor de natură intelectuală. Să remarcăm, însă, că această delimitare vehementă față de conservatorism sună puțin ciudat venind de la un gânditor „acuzat” adesea că ar fi mai curând un conservator decât un liberal și care, spre sfârșitul vieții, și-a atribuit singur eticheta de „*Burkean Whig*”. Mai grăitor chiar, Hayek este un autor care, deși se bucură de un respect uriaș din partea ambelor tabere, nu este revendicat deplin de niciuna dintre ele. Tocmai această proprietate a gândirii hayekiene de a fi mai curând una de graniță, inclasabilă prin raportare la canoanele „de școală”, sugerează Edward Feser (editorul volumului dedicat lui Hayek în prestigioasa serie *Cambridge*

Companion), ar face-o asimilabilă unui anumit tip de fuzionism. Deși această teză este, cu siguranță, una plauzibilă, ar merita să investigăm în ce măsură un astfel de fuzionism seamănă cu proiectul mării alianțe de la care pornisem discuția. Există în gândirea lui Hayek elemente care constituie păcate de neiertat, fie din perspectivă libertariană, fie conservatoare. În genere, libertarienii nu vor privi cu ochi buni concepția mai curând humeană despre natura umană, abandonarea fără remușcări a ideii de drept natural și a apărării libertății economice prin referire la sancțitatea unor drepturi, teoria evoluționistă a instituțiilor sau concepția prea permisivă despre coerciție. Pe de altă parte, majoritatea conservatorilor nu vor reuși să treacă, între altele, peste acuza privind lipsa unei direcții (imputabilă unei nejustificate frici intelectuale) sau peste cea privind existența, în gândirea conservatoare, a unei fascinații ascunse față de autoritate. Doar că tocmai aceste „vicii” hayekiene pot deveni virtuți în ochii libertarienilor și ai conservatorilor care încep, în contextul teoretic și politic prezent, să se simtă stingheri în interiorul propriului curent. Probabil că destui simpatizanți ai ideilor libertariene sunt departe de a fi mulțumiți de „răceala”, dogmatismul și auto-suficiența pe care par a le afișa unele dintre aceste teorii. Mai mult, dacă mișcarea care susține abandonarea alianței politice tradiționale cu

conservatorii în favoarea unei noi alianțe cu democrații (promovată de voci importante ale peisajului libertarian) devine dominantă, vor fi destui cei care nu se vor mai regăsi în acest nou context. De cealaltă parte, sunt probabil destui conservatori care au motive serioase de stânjeneală cu privire la ceea ce se întâmplă în propria tabără. Administrația Bush, sprijinită de curentul conservator, a avut ca rezultat extinderea guvernământului, nu reducerea acestuia. Mai neplăcut chiar, aceștia au trebui să asiste la ascensiunea unei mișcări, din ce în ce mai influente, care susține explicit guvernământul extins ca mijloc legitim de realizare a obiectivelor conservatoare și care ar putea avea ca rezultat chiar subminarea „revoluției republicane”. S-ar putea, în mod paradoxal la prima vedere, ca „stingherii” libertarieni și conservatori să fie mult mai puțin stingheri împreună decât în prezența propriilor colegi. Iar gândirea lui Hayek, luată aici mai curând ca tip de atitudine intelectuală, le poate oferi un minunat sanctuar. Fuzionismul ar putea căpăta astfel o neașteptată forță de atracție ca alternativă în spirit hayekian la direcția în care au pornit segmente importate ale celor două curente, ca loc de întâlnire al marginalilor. Mi-e teamă, însă, că un astfel de succes, dacă va avea loc, nu va fi de natură a întări nici libertarianismul, nici conservatorismul, cel puțin în ipostazele lor familiare.

O schimbare de paradigmă pentru apărarea democrației

» **urmare din pagina III**

Democrația politică presupune că nu există principii absolute care stau ca antecedente și în mod independent de deciziile politice. Ea presupune că toate chestiunile în materie de drepturi sunt supuse examinării politice și pot fi schimbate fără a comite nedreptăți. Cu alte cuvinte, toate chestiunile de drept sunt chestiuni politice. Desigur, ideea de avea controlul drepturilor și libertăților altora, de a fi sursa drepturilor altora, este teribil de atrăgătoare pentru un socialist care aspiră la puterea politică. Problema este că, dacă toate drepturile noastre emană din procedurile democratice, vom fi complet dependenți de stat. Democrația politică neosocialistă (chiar dacă își spune „liberalism” politic) este radicală și în alt sens. Ea se desparte până și de categoriile absolute postulate de marxism, găsindu-și liniștea doar în fluiditate. Ceea ce rămâne este numai procedura formală de vot și decizia guvernamentală. John Rawls numește

concepțiile conform cărora drepturile noastre fundamentale precedă și se sustrag deciziei guvernamentale „*viziuni comprehensive*” și le categorizează drept străine spiritului democratic. Dacă este așa însă, îmi permit să amintesc unul dintre cele mai „antidemocratice” documente scris vreodată, *Declarația de Independență a Statelor Unite* din 4 iulie 1776: „*Considerăm că aceste adevăruri sunt auto-evidente, că toți oamenii sunt creați egali, că sunt înzestrați de Creatorul lor cu anumite drepturi inalienabile, că printre acestea sunt viața, libertatea și căutarea fericirii. Că pentru apărarea acestora sunt instituite guvernamintele între oameni...*”. „Viziunea comprehensivă” antecedentă voinței manifestate prin vot și imună la el pur și simplu mustește în Declarație, și nu doar aici, ci și în *Convenția Europeană a Drepturilor Omului*, în *Declarația Universală a Drepturilor Omului* ș.a.m.d. Bineînțeles, nici aceste Declarații și nici Constituțiile insele nu sunt

autojustificative, ci se întemeiază pe reguli și noțiuni antecedente în tradiția occidentală a libertății. Libertarienii sunt și ei, ca și conservatorii, adepții unei „viziuni comprehensive”. Pentru că la ei dreptul fundamental de a nu fi agresat sau amenințat cu agresiunea fizică este fundamental, axiomatic, independent de așa-zisa „voință populară” exprimată prin vot. După ce au asigurat dreptul fundamental la integritatea corporală, toate aceste școli intelectuale înrudite pot merge mai departe în lupta pentru limitarea statului. Dar nu pot să nu remarc faptul că mulți libertarieni interpretează greșit primul pas, poate din cauza alergiei lor generale la religie, poate din alte motive. Odată cu demonstrația genetică a faptului că fătul uman aparține speciei noastre, este de neînțeles cum ei permit altora și Leviathanului să administreze moartea unui seamăn. Din nou se dovedește ce înseamnă interpretarea unor norme în mod izolat,

fără lumina unor componente importante ale tradiției culturale. Dincolo de problemele dintre ei, conservatorii, libertarienii și liberalii clasici se pot concentra împreună pe demascarea erorilor diferitelor radicalisme, în ciuda numelor pe care și le arogă acestea, „democrație” sau „liberalism”. Însă problemele sugerează că este insuficient ca *think tank*-urile, într-o diviziune a muncii, să ofere împreună o piață a educației care să acopere și chestiuni economice și politice și culturale. Ar fi dezirabil ca *think tank*-urile serioase să dobândească competențe în toate aceste domenii. Pentru că doar dacă vom fi capabili de abordări integrative ale problemelor democrației, vom putea construi baze solide pentru recăștigarea diferitelor tipuri de drepturi confiscate de state. O asemenea construcție încercăm în această zonă a Europei.

Traducere de IONUȚ STERPAN

Dispariția inamicului comun, o iluzie periculoasă pentru conservatori și libertarieni*

GELU TRANDAFIR

„The basis of conservatism is a desire for less government interference or less centralized authority or more individual freedom and this is a pretty general description also of what libertarianism is.“
(Ronald Reagan)

S-a spus că, odată cu dispariția

comunismului, după căderea, în urmă cu 20 de ani, a Zidului Berlinului și după colapsul URSS, ar fi încetat să mai existe inamicul comun ce amenință Civilizația Occidentală cu distrugerea și justifică necesitatea alianței dintre conservatori și libertarieni, așa cum o crease Ronald Reagan. A disparut, într-adevăr, comunismul? Tovarășii de drum din stânga americană sau vest-europeană nu și-au asumat nici până acum responsabilitatea complicității morale ce le revine pentru sprijinirea regimurilor comuniste, ale căror crime nu mai pot fi astăzi negate sau ignorate. Dimpotrivă, în contextul crizei economice actuale, la a cărei producere intervenționismul guvernamental al stângii a avut cea mai substanțială contribuție, stânga occidentală se dedă la cele mai stridente tentative de reconsiderare și recuperare a marxismului. Deși Rusia și China, confruntate cu rezultatele catastrofale ale economiei planificate, au adoptat, în felul lor, capitalismul, ele nu au devenit democratice, nu au încetat să manifeste ambiții imperialiste și ostilitate față de modelul occidental. Grupările aflate la conducere în aceste țări, precum și în fostele republici sovietice din Asia Centrală, nu sunt supuse niciunui control din partea societății, statul este atotputernic, drepturile cetățenilor sunt încălcate brutal, opoziția este reprimată. Europa de Est, Țările Baltice și, în mai mică măsură, Georgia și Ucraina au reușit să se desprindă de fostul imperiu sovietic, dar se confruntă și acum cu moștenirea vie a acestuia. Vechile structuri din nomenclatura și poliția secretă comunistă au menținut poziții privilegiate în mediul politic, de afaceri, în mass-media, precum și în interiorul instituțiilor statului, încă insuficient lustrate. Aceste grupuri sunt principalul generator de corupție și, în același timp, calea prin care Rusia își poate promova interesele și menține influența în aceste țări.

De obicei e scăpată din vedere și situația din America Latină. În 1990, pe când punea bazele *Forului de la Sao Paolo*, Fidel Castro plănuia să recupereze în America Latină ceea ce marxismul pierduse în Europa de Est; acest continent este acum roșu, sub controlul Forului, în cadrul căruia lucrează coordonat, în spirit leninist, partide de stânga legale, guvernamentale, și organizații narco-teroriste. În Africa, după prăbușirea imperiului colonial sovietic, s-au menținut regimuri

dictatoriale post-marxiste care împiedică în continuare dezvoltarea acestor țări. Raportul *Subminarea democrației*, realizat anul trecut de *Europa Liberă* și *Freedom House*, descrie pericolul la adresa sistemului democratic reprezentat de regimuri autoritare moderne precum China, Rusia, Venezuela, Iran și Pakistan. Astfel, ajutorul extern masiv acordat fără vreo exigență de către țări ale acestui grup periclitează eforturile lumii civilizate privind buna guvernare și combaterea corupției în țările care depind de sprijin extern. De exemplu, China a devenit cel mai mare creditor al Africii. Raportul subliniază și „distorsionarea” noțiunii de democrație realizată cu ajutorul unor mari investiții externe făcute în media de către regimurile autoritare moderne. De asemenea, aceste regimuri au reușit în mare măsură să deturneze activitatea unor organizații internaționale precum ONU, OSCE sau *Organizația Statelor Americane* creând, în același timp, instituții paralele care reinterpretează democrația, drepturile omului, rescriu istoria și educă o nouă generație ostilă democrației și civilizației occidentale. Comunismul nu a dispărut. Și-a schimbat doar, conform acelorași învățături ale

lui Lenin, în mod „dialectic”, starea de agregare, ascunzându-se în prezent sub aparențe mai *soft* sau mai *hard*. Comunismul e doar o stare de agregare a inamicului fundamental al civilizației occidentale – *mișcarea revoluționară*, după cum arată filosoful brazilian Olavo de Carvalho.

Mișcarea revoluționară e o familie ideologică mai mare și mai veche, manifestată de-a lungul istoriei sub diferite forme, începând de la erezia cathară, trecând prin Revoluția Franceză, iluminism, revoluția mexicană etc., culminând cu apariția bolșevismului și nazismului. Sunt diferite „proiecte de societate” care promit Raiul aici, pe pământ, și urmăresc cucerirea puterii totale, în numele unor utopii a căror realizare ar urma să se producă în viitor, o perspectivă cu totul străină atât conservatorilor, cât și libertarienilor. Mișcarea revoluționară pornește de la o atitudine de revoltă împotriva realității prezente. Cum știm, realitatea acestei lumi în care trăim este imperfectă, fiind afectată de toate neajunsurile condiției umane terestre: nedreptăți, lipsuri, conflicte,

boli. Mentalitatea revoluționară judecă și condamnă fără drept de apel această realitate, pe care vrea să o distrugă, împreună cu toate rădăcinile ei, tradiții venite din trecut.

Olavo de Carvalho considera *mentalitatea revoluționară* drept un fenomen de natură psihotică, un delir colectiv sistematizat, caracterizat printr-o serie de inversări: prezentul nu este judecat prin experiența imuabilă a trecutului, ci printr-un proiect de viitor.

„Proiectul”, fiind măreț și generos, justifică orice mijloace, permițând astfel să se inverseze raportul tradițional dintre bine și rău, adevăr și minciună, asasin și victimă.

Problemele umanității, susțin ideologiile revoluției, vor fi rezolvate în întregime cu mijloace pământești, numai să fie pus în aplicare grandiosul plan, masele să fie câștigate pentru cauză, prin „educarea” în spiritul ideologiei respective, și, neapărat, să fie re-educați, stârpiți, sau reduși la tăcere dușmanii, reali sau imaginari, ai „progresului” colectiv – după caz, evreii, burghezii, reacționarii creștini etc.

Filosoful brazilian considera ca aparținând mișcării revoluționare și diferite ideologii contemporane din aria stângii occidentale, ca: feminismul, ecologismul, teologia eliberării, militantismul gay etc. Se știe astăzi cu precizie că aceste mișcări au fost masiv utilizate, adesea chiar inițiate și finanțate, de serviciile secrete sovietice în interiorul Lumii Libere, pentru subminarea acestora și pentru diminuarea capacității ei de apărare. Aceste mișcări se înrudesc, de altfel, cu marxismul, dar și cu alte ideologii cu care au în comun conflictul deschis cu tradiția religioasă iudeo-creștină: neopăgânismul de tip New Age, militantisul ateist, darwinismul, malthusianismul sau mișcarea pentru un guvern mondial. Toate aceste mișcări, aparent independente între ele, chiar contradictorii sub anumite aspecte, sunt unite, de fapt, prin ceea ce au ele mai important: ținta comună a atacurilor lor, Civilizația Iudeo-Creștină.

* Am ales să folosim în acest articol termenul de „libertarieni” și nu pe cel de „liberali”, pentru a evita confuziile legate de accepțiunile diferite ce pot fi atribuite celui de-al doilea termen. Înțelegem libertarianismul în sensul definiției din *The Concise Conservative Encyclopedia* de Brad Miner: „a philosophy of limited government and individualism. The term has become useful in distinguishing a contemporary interpretation of classical liberalism from the [...] welfare liberalism”.



Extazul alegerii (libertarienii) și povara libertății (conservatorii)

MIHAIL NEAMȚU

Definiția libertății este locul unde libertarienii și conservatorii se întâlnesc, pregătind mai întâi o alianță iar apoi o politicoasă despărțire. Campioni ai celor două partide doctrinare – de la Friedrich von Hayek până la William F. Buckley Jr. sau de la Ludwig von Mises până la Russell Kirk – și-au unit forțele de-a lungul secolului XX pentru a contesta, cu mijloace diferite, dar scopuri convergente, insuportabila tiranie a totalitarismelor. Rugina ideologică a Cortinei de Fier, povara dictaturilor impuse de regimurile antidemocratice, traumele provocate de Holocaust și Gulag, militarismul excesiv al Războiului Rece – toate acestea au fost deplânse, cu egală empatie, de gânditorii libertarieni și conservatori ai Americii de Nord. În fața unei amenințări extremiste asemănătoare – cum este radicalismul islamic – cele două grupări au știut să reacționeze la unison. Chiar dacă dispută cu înfocare argumentul privind uzul legitim al violenței, atât libertarienii, cât și conservatorii clasici abhoră regimurile polițienești, intolerante și disprețuitoare la adresa drepturilor cetățenești. Când spectrele colectivismelor sunt însă mai puțin amenințătoare, libertarienii și conservatorii iubesc conversațiile în contradictoriu.

Punctul asupra căruia nu reușesc niciodată să cadă de acord e locul libertății individuale într-o societate pluralistă, lipsită de consens moral sau valori omogene. Dacă *National Review* și *Cato Institute* deploră pe aceeași voce taxarea excesivă a activităților economice de către stat ori suprareglementările birocratice ale Executivului, dezacordurile încep să apară atunci când se discută problema legiferării unor practici cu valoare morală. O diviziune clasică îi așează pe libertarienii de stânga de partea celor care insistă asupra caracterului absolut al alegerilor morale individuale. Libertarienii de dreapta subordonează chestiunile morale unei viziuni care are în centru respectul sacrosanct pentru proprietate și libertatea tranzacțiilor comerciale. Un gânditor de persuasiune libertariană va îmbrățișa aprioric ideea legalizării drogurilor, bunăoară, indiferent de contextul istoric ori social al comunității căreia i se adresează. Un conservator, însă, va manifesta o mai mare prudență, fără a susține soluțiile-panaceu ale etatismului. Dereglementarea e utilă, dar are limite demonstrate prin experiență: abandonul școlar și delincvența cresc acolo unde bordelurile sau cazinourile umbresc clădirea unui liceu de cartier; afluența turistică scade într-un oraș care își disprețuiește clădirile de patrimoniu, acceptând o dezvoltare anarho-

capitalistă pe verticală și orizontală. Dincolo de exemplele care pot uneori părea comice, iar altădată sunt triviale, la baza dezacordului între libertarieni și conservatori se află conflictul dintre două epistemologii. Libertarienii susțin o filosofie a libertății care măsoară demnitatea umanului aproape exclusiv în funcție de numărul de alegeri X1, X2... Xn la care un individ Y are acces în chip nemijlocit și concret. Atât deliberarea subiectivă, cât și obiectul ales sunt instanțe recesive actului în sine al alegerii. Aprecierea libertății se face, în primul rând, cantitativ. Despre calitatea opțiunilor subiectului Y, orice instanță exterioară de tip Z nu poate spune mai nimic. Comentariile de tip etic nu se fac, în universul libertarian, decât prin invitație. Libertarienilor le repugnă, așadar, chipul unui despot doar atunci când acesta din urmă restrânge paleta de opțiuni economice sau etice pentru supușii săi. Infamiile scabroase ale unui Nero sau demența respingătoare a lui Heliogabalus ar fi rămas, pentru un biograf ca Tacitus (dar cu un gust mai pronunțat libertarian), doar niște detalii neglijabile. Înainte de a fi relativști sub aspectul judecăților morale, libertarienii de stânga, bunăoară, trăiesc paradoxul univocității: predicția ființei se face în mod egalitar & nonierarhic atunci când vorbim despre orientarea sexuală, sportul, votul uninominal, consumul de stupefiante, religie, simț artistic. Capacitatea noastră de-a discrimina binele și răul se exercită cu egală impotență în fața tuturor acestor posibilități garantate prin drepturi politice. Împingând individualismul până la ultimele sale consecințe, libertarienii sunt optimiști cu privire la puterea contemporanilor de-a evita autodistrugerea și sceptici atunci când percepțiile omului de rând sunt filtrate de inteligența tradiției. Libertarienii tind să conteste ori să refuze tutela oricărei instanțe morale care se bucură de sprijinul direct sau indirect al statului. În ipostazele lor radicale, libertarienii vor refuza orice formă de heteronomie impusă prin forța cutumei ori sugestia unei comunități înzestrate cu o memorie multiseclară. Se ajunge astfel la teza incomensurabilității paradigmelor, care spune că între opera lui Platon și textele lui Michel Onfray nu poate fi stabilită o altă diferență de valoare decât cea decisă prin regulile pieței (cărți vândute, recenzate, studiate etc.). Câtă vreme substanța ultimă a opțiunilor noastre este indecidabilă, ceea ce contează e garantarea politică a actului individual de alegere. În locul experienței înmagazinate în datele tradiției, libertarienii mizează mai curând pe experimentalismul individului autonom. Conservatorii, dimpotrivă, caută aprecierile calitative. Ei recunosc orizontul de transcendență

al comunității, fără de care individul ajunge să fie atomizat, alienat și, în ultimă instanță, privat de orice discernământ. Să ne imaginăm, de pildă, paradoxul multiplicării numărului de opțiuni într-o familie în care proprietarii decid să instaleze în fiecare cameră a apartamentului sau a casei un televizor. Treptat, fiecare locuitor al imobilului decide să-și urmărească nestingherit programul favorit, filmele sau buletinele de știri preferate. Aparent, avem de-a face cu un triumf al libertății de alegere – în realitate, însă, o atare stare de fapt inaugurează autismul civic și încurajează noncomunicarea. Când totul e disponibil pe monitor, nimic nu mai e de negociat cu aproapele sau vecinul tăi. Virtutele prin excelență politice ale dialogului își pierd astfel seva.

Atenți la nevroza hiperindividualistă, conservatorii apreciază funcția mediativă îndeplinită de instituțiile așezate între persoana umană liberă și statul coercitiv: familia, asociațiile profesionale, bisericile etc. Chiar dacă nu sunt infailibile, toate aceste forme de agregare socială livrează criterii importante pentru maturizarea psihologică a individului. Liberul arbitru nu poate fi exercitat decât la vârsta adultă. Or, virtuți fundamentale cum sunt prudența sau încrederea se nasc numai prin interacțiunea dintre om și comunitate. Bunicii, unchii sau părinții pot fi depozitari ai unei înțelepciuni pe care impulsul rebel al libertarianului antisistem o subestimează. Or, nu există individ fără comunitate și nici comunitate fără continuitate istorică. Cultura memoriei, devine, în aceste împrejurări, la fel de importantă ca limitarea intruziunilor etatiste asupra vieților noastre private. Conservatorul va refuza monopolul unei bresle asupra alteia sau dominarea oficială a unei practici cognitive de către alta. Absența coerciției și existența pluralismului sunt două precondiții ale libertății politice apreciate atât de conservatori, cât și de libertarieni. Ceea ce contează însă pentru conservatori, în ultimă instanță, este nu doar procedeu electiv *an-sich*, cât mai ales substanța alegerii. Mai puțin optimist în privința capacității omului de a se autoguverna în absența mecanismelor formative ale comunității, conservatorul pledează pentru o libertate politică ancorată într-o a percepție transcendentă, puternic colorată metafizic (este ceea ce am numit cândva prin „*Civilizația Decalogului*“). În fond, subiectul uman nu-și poate găsi justificări raționale pentru toate acțiunile întreprinse de-a lungul unei singure zi – doar faptul de-a conștientiza fiecare mișcare a corpului nostru face iminentă nevroza. „*Cunoașterea tacită*“ (Michael

Polanyi), atunci, se dovedește salutară: de la improvizatiile unui bucătar profesionist dintr-o bucătărie elvețiană până la soluțiile pedagogice *impromptu* ale unui mare universitar canadian, inovația apare ca rezultat al unei conversații nerostite cu înaintașii. Ești liber, așadar, nu doar atunci când alegi, ci doar când alegi bine. Libertatea politică, oricât de prețioasă, trebuie dublată de simțul pentru libertatea interioară. Fără intuiția binelui, alegerile noastre pot conduce la dezaastre, chiar dacă sunt ieșite formal de sub sancțiunea constrângerii: de la numirea lui Adolf Hitler drept cancelar al Germaniei în 30 ianuarie 1933 până la legitimarea de către britanici a lui Idi Amin Dada ca șef al statului Uganda sau confirmarea democratică în 1997 a președintelui Slobodan Milošević ca președinte al fostei Republici Federale Yugoslavia, lista erorilor politice din modernitate este lungă și deconcertantă. Pe lângă incriminarea abuzurilor totalitare, caracterizate prin anularea libertăților individuale, conservatorii obiectează și împotriva altor maladii, cum ar fi nihilismul. Regizat fie sub forma unui dans jovial cu neantul, fie ca patos prometeic al contestării oricărei ordini metafizice, nihilismul abolește diferențele tradiționale dintre bine și rău, dintre adevăr și minciună, clamând monismul iluziei universale și celebrând viața ca accident, carnaval, resentment, lipsă de temeii sau isterie iresponsabilă... În registru cotidian, nihilismul poate fi reiterat la fiecare pas ca indiferență ontologică (un alt nume dat nesimțirii sau nepăsării la confruntarea cu întrebarea *to be or not to be*).

Deși are drept de reprezentare în cetate, nihilismul este contestat de conservatori tocmai în virtutea unui contract etern realizat între cei din trecut, cei din prezent și cei nenăscuți ai viitorului. Pentru că subminează legătura organică dintre individ și comunitate, dintre ieri și astăzi, dintre clipă și memorie, dintre fragment și întreg (sau continuitate), nihilismul se dovedește un inamic al libertății la fel de redutabil ca orice formă de colectivism utopic sau progresist. Pe scurt, conservatorii ne reamintesc faptul că poate exista un abuz al libertății, atunci când alegerii îi lipsește simțul orientării. În lumea muritorilor de rând, unele alegeri (cum ar fi profesia, stilul de viață, religia) sunt mai importante decât altele (culoarea mașinii, capriciile culinare, gratificările materialiste etc.). Fără acceptarea acestei ierarhii, libertatea politică poate conduce la marasm metafizic, așa cum fără aprecierea demnității individului, centralismul etatist și birocratic sufocă respirația blândă a comunității.

Sigur că e vremea fuzionismului!

CRISTIAN CÂMPEANU

„A navigator for whom two lighthouses can mark extreme point of danger relative to his present position knows that by going back and making a wholly different approach, the two lighthouses will fuse together to form a single object to the vision, confirming the safety of his position. They are then said to be «in range».”
(William F. Buckley Jr.)

O discuție despre succesul sau eșecul fuzionismului – demers intelectual și politic născut în America și în circumstanțe americane și la al cărui export pe meleaguri europene și românești nu putem decât spera – pare astăzi, în plină revoluție obamistă, ceea ce ei numesc acolo „an exercise in futility”. În America nu e tocmai vremea dezbaterilor, oricât de rafinate, pe marginea avantajelor și dezavantajelor asocierii dintre adepții liberalismului clasic și cei ai numeroaselor curente conservatoare. E vremea „tea party”, adică vremea rezistenței împotriva proiectului de transformare fundamentală – pe baze egalitariste, etatiste, relativiste și colectiviste –, transformare fără precedent a întregii societăți americane pe care a lansat-o administrația Barack Obama. Când statul se extinde cu o asemenea agresivitate, când nebunia suprareglementării a cuprins toată suflarea politică a Americii și a lumii, când piața liberă este sub asediu din partea unor elite politice incapabile să mai înțeleagă adevărul simplu că nu poți cheltui mai mult decât produci, când libertatea individuală este asediată de „entitlement programs”, „collective empowerment” și „community organizing”, când cultivarea diferenței și diversității se face pe seama libertăților fundamentale înscrise în Constituție, a dezbate diferențele ireconciliabile dintre libertarianism și

conservatorism este similar cu a discuta despre sexul îngerilor când turcii sunt la porțile cetății. Poate că libertarianul crede că libertatea individuală este scop în sine validat de Rațiune, iar conservatorul că este numai un mijloc în vederea atingerii unor țeluri morale legate de cultivarea virtuților care își găsesc o ancoră mai fermă în credința în Dumnezeu; dar acum au amândoi o urgență mai mare – să apere corabia libertății de stâncile spre care o duce vântul unei istorii care nu mai ține seamă zilele acestea nici de Rațiune, nici de Dumnezeu sau tradiție. Poate că au opinii diferite, uneori ireconciliabile despre rolul statului în

privința legalizării căsătoriilor gay, a sexului, a imperativului Marley-ian „legalize marijuana!” sau a sinuciderii, dar cu siguranță libertarianii și conservatorii sunt de acord că un stat care își extinde puterea asupra alegerilor privind viața și moartea cetățenilor săi în numele garantării asistenței medicale universale este o amenințare pentru toți. Este posibil să nu aibă aceleași opinii asupra limitelor exacte ale pieței libere, capitalismului și beneficiilor unei societăți (post)industriale, dar cu siguranță nu vor accepta cu ușurință nici unul, nici altul ca General Motors să fie salvată cu bani publici numai pentru că este „too big to fail”.

Poate vor conveni în cele din urmă că proiectul de reforma financiară aflat în dezbateră la Senatul introduce, după vorbele lui Richard W. Rahn, „fascismul financiar” în America. Pot dezbate la infinit dacă obligația constituțională a statului federal de a-și apăra cetățenii acoperă și războaiele din Afganistan și Irak, dacă ordinea care însoțește un imperiu liberal este sau nu preferabilă unei lumi multipolare întemeiate exclusiv pe raporturi de putere; dar pot fi de acord cel puțin că amenințarea jihadistă este cât se poate de reală de vreme ce produce efecte dramatice în privința libertății de expresie și a controlului vieții private chiar pe pământ american. Și, desigur, vor fi de acord că banii contribuabililor stau cel mai bine în buzunarele lor, nu ale statului și că inițiativă privată și spiritul antreprenorial individual sunt singurele care pot reda bunăstarea tuturor. Pentru navigatorul contemporan pe apele politicii, diferența dintre lumina farului conservator și a farului libertarian este mai puțin importantă. Această pentru că din poziția în care se situează navigatorul, diferențele se estompează și cele două șuvoaie de lumină provenind de cele la două faruri îndepărtate se contopesc într-o rază unică. Nu este necesar și nici dezirabil ca ele să se confunde în totalitate pentru că de la distanță ar trebui să fim în măsură să citim un singur mesaj clar: „Atenție, pericol de tiranie!”.



Practica nu ne omoară. Dimpotrivă

FLORIN COJOCARIU

Există la noi o iritare îndreptățită față de analiza politică. Modelul bătutului apei în puiă, al diversiunii deliberate și perversității nerușinate a realității e cel mai răspândit în media românească. Analiza politică e fondată în România de Brucan și Boda și popularizată de Gâdea și Ciutacu. E firesc ca cea mai mare parte a oamenilor de bună credință să găsească discuțiile despre politic o pierdere de vreme.

De ce e teoria importantă?
Teoria politică e un catalizator pentru realitate, e capabilă să accelereze clarificarea doctrinară în momentele de criză. Ea rămîne o teorie slabă în sensul definiției teoriei științifice pentru că predicțiile îi sunt deseori infirmate, iar deducțiile ajustate din mers. Doctrinile politice, chiar și cele mai perverse, au însă nevoie de justificare. Valorile, fără motive, sunt doar cuvinte din dicționar. De aceea, departe de a fi produsul sterp al unor intelectuali rupți de realitate, teoria

politică veritabilă e tocmai pământul hrănitor în care cresc doctrinele și mișcările intelectuale și din care se nutresc mișcările politice. Mișcări care guvernează cât se poate de concret și pragmatic. Așadar, preocupările teoretice în politică nu sunt pierdere de vreme. Fuzionismul este important pentru dreapta românească tocmai pentru că oferă un model în care demersul intelectual, teoretic, e capabil să schimbe realitatea politică și economică. Astfel de alianțe doctrinare sau ideologice care dau bătăi de cap politologilor sunt în primul rând *instrumente de intervenție asupra realității și platforme de guvernare*, mai mult decât constructe teoretice.

Trei lecții fuzioniste pentru PDL
Prima: *fuzionismul este o reacție de apărare*. Parafrazându-l pe Kristol, fuzionistul e „un libertarian asediat de ficțiune”, ficțiunea libertății în afara moralei. Aceste alianțe politice

de curente ale dreptei se nasc nu din speculație, ci din nevoia de a răspunde unei amenințări comune. La noi, securiștii și comuniștii reciclați în oameni de afaceri de succes sunt generatorii acestei ficțiuni amenințătoare a libertății fără morală și un inamic redutabil, după cum bine explică Gelu Trandafir. Dacă Băsescu a identificat corect inamicul, PDL are încă prea multe complicități de care trebuie să scape. A doua: *fuzionismul este un paradox*. Fuziunea teoretică e, de fapt, imposibilă. Libertarianii și conservatorii nu vor putea fuziona niciodată, după cum observă Camil Ungureanu în *Neoconservatorismul*. Un fenomen circumstanțial?, disponibil online în numărul curent al revistei. Alianța e circumstanțială la scară istorică. Poate fi însă extrem de solidă la nivelul câtorva cicluri electorale. Individualizarea curentelor politice e mai importantă decât fuziunea lor forțată care nu poate duce decât la explozie. Pentru PDL întrebarea nu e cine pe cine absoarbe, ci cum facem să avem curente politice distincte și alianțe

interne pragmatice. Mișcarea creștin-democrată formată în jurul lui Theodor Baconschi și Emil Boc pare să demonstreze că cel puțin o parte a PDL a înțeles bine riscurile unității forțate. A treia: *libertarianismul și conservatorismul sunt despre libertate*. Grover Norquist vorbește despre conservatorii și libertarianii care „vor să fie lăsați în pace”. Libertatea e un concept mult prea general pe care mișcările politice de dreapta au nevoie să-l „traducă” și să-l precizeze încât el să-și recapete înțelesul unificator. O alianță sau grup de alianțe de dreapta care promite „statul care ne lasă în pace” va fi relevantă pentru un spectru electoral larg. Iată de ce PDL trebuie să arate până în 2012 că e capabil să guverneze în această direcție, să reformeze România în direcția statului care ne lasă mai mult în pace. Iar mișcările și alianțele curentelor de dreapta din interiorul PDL vor trebui să traducă conceptul de libertate într-un obiectiv comun și practic, familiar simpatizantului de dreapta de rând.

La est de fuzionism

RADU CRISTESCU

Reușita fuziunii dintre conservatorism și libertarianism este unul dintre fenomenele definitorii ale dreptei americane din ultimii 60 de ani și una dintre cauzele care -i explică succesul intelectual și politic. Pentru observatorii și strategii politici autohtoni apare în mod firesc întrebarea: poate dreapta est-europeană și, în particular, cea românească, să adopte această rețetă de succes?

La prima vedere, fuziunea dintre libertarianism (sau ceea ce, în Europa, continuăm să numim „liberalism”) și conservatorism este relativ ușor de făcut la nivel intelectual. Conservatori și liberali s-au revendicat de la o tradiție comună și au găsit importante elemente comune, cel puțin în ultimele două secole. Ba chiar se poate spune că în lumea intelectuală est-europeană ceva asemănător fuzionismului există deja. Distincția liberal / conservator devine nesemnificativă față cu adversarul totalitar. Anticomunismul a dus la un oarecare ecumenism în discursul dreptei intelectuale din Est.

Fuzionismul reprezintă însă mai mult decât identificarea unui acord de principiu doctrinar. În America anilor '50, fuzionismul a reprezentat o încercare de redefinire a dreptei politice, prin crearea unei platforme intelectuale. Mulți dintre conservatorii și libertarienii din Statele Unite au putut recunoaște un set de vederi comune asupra societății americane: cei dintâi recunosc în tradiția americană pe care o celebrează o tradiție a libertății și a individualismului, a toleranței, a spiritului antreprenorial, a scepticismului față de expansiunea și intruziunea statului în sfera privată a indivizilor; la rândul lor, libertarienii recunosc necesitatea unui substrat de practici, valori și atitudini, dezvoltate în timp, drept necesare pentru perpetuarea instituțiilor libertății și admit rolul statului în îndepărtarea pericolelor care amenință aceste instituții.

În Europa de Est divergențele din sânul dreptei au apărut pe măsură ce adversarul unic a dispărut. În locul său se înfățișează multiple forme de „stângism” și căi diverse, niciuna perfectă, de administrare a ceea ce comunismul a lăsat în urmă.

Consensul anticomunist nu pare să fi fost un fundament suficient pentru o platformă politică încheată, durabilă.

Să privim așadar spre actorii care ar putea realiza o asemenea „fuziune”: Libertarienii postcomuniști sunt partizanii transformării sociale rapide, ai schimbării instituționale radicale, ai ruperii fundamentale cu trecutul comunist. Nu-i de mirare. Programul libertarian, trecerea de la absența libertății la libertatea individuală, de la economie controlată aproape în totalitate la economie liberă, de la proprietate de stat la proprietate privată presupune schimbări instituționale uriașe. Partizanii acestei schimbări privesc când cu nerăbdare, când cu deznădejde la îndărătnica rezistență la noile idei a majorității populației, la durabilitatea practicilor dobândite sub comunism (și chiar și mai vechi), la lentoarea cu care reformele sunt adoptate și la pervertirea acestora prin aplicare. Ei tind să se uite

cu dispreț la naționalism și la tradițiile naționale predominant antiliberales și privesc cu relaxare importurile culturale și de lifestyle, expresie a liberului schimb de valori.

Cum s-ar putea reconcilia reformismul radical cu o formă oarecare de conservatorism? Ce venerabilă constituție să pecetluiască această alianță? Cei care se revendică de la conservatorismul occidental nu sunt într-o poziție comodă. Ei trebuie să discearnă între ruinele regimului totalitar și ale puterilor tradiții antiliberales precedente rămășițele unei tradiții a libertății. Marii conservatori au preferat întotdeauna practicile „vii” reinventării artificiale a tradițiilor de dragul vreunei doctrine politice; au celebrat virtuțile structurilor sociale existente împotriva tentativelor de „inginerie socială”; au fost adversarii marilor reforme dictate societății în favoarea incrementalismului bine temperat, „de jos în sus”. Conservatorii de aici care ar dori o coaliție de tip fuzionist, pe lângă faptul că ar trebui să renunțe în bună măsură la precauția față de schimbările rapide, trebuie să separe tradiția *bună* de cea *rea*, practicile *bune* de cele *rele*, cu riscul de a rămâne cu foarte puțin. (Gândiți-vă la cei care spun: „*Dar și eu ascult muzică lăutărească!* – *muzica lăutărească* autentică, de calitate, *nu cea care se cântă pe la nunți...*”)

Vedem importanța acestor probleme în ultimul deceniu, odată cu apariția unei drepte pe care unii comentatori și universitari o numesc „populistă”. Adecvată sau nu, această etichetă a fost îmbrățișată și de criticii liberali sau libertarieni care se tem de emergența unui discurs de dreapta anticapitalist, ostil instituțiilor constituțional-representative, paternalist și autoritar, în pas cu recursul la „popor” și la valorile sale tradiționale. Fuzionismul este particular Americii nu doar pentru că tradiția și istoria politică a Statelor Unite sunt excepționale. Circumstanțe aparte au făcut ca alianțele intelectuale de dreapta să înlesnească alianțe politice durabile care au supraviețuit ciclurilor electorale. Succesul politic a hrănit, la rândul său, succesul intelectual al fuzionismului,

demonstrându-i eficacitatea. Modalitatea de realizare a platformei comune nu a fost contopirea diverselor orientări de dreapta – fuzionismul nu reprezintă o „superdoctrină”; și nu a însemnat nici subordonarea diverșilor libertarieni și conservatori față de o personalitate sau un sistem de gândire unitar. Procedura „fuziunii” a fost aceea a coalizării susținătorilor unor doctrine suficient de apropiate încât să poată produce un acord asupra priorităților societății în care aceștia trăiesc și, mai mult, o viziune asupra viitorului respectivei societăți. Această platformă comună a servit apoi la constituirea coalițiilor între politicienii de dreapta și între diverse secțiuni ale opiniei publice americane.

Un factor fundamental pentru această reușită este sistemul politic federal american. Sursa de legitimitate și de putere a politicienilor rezidă mai curând la nivel statal decât la nivel federal, iar partidele politice reprezintă structuri federative, și nu rigurose ierarhice. Prin urmare, nu a fost nevoie însă ca alegătorii sau reprezentanții lor să se subordoneze unei organizații politice centralizate. Nu doar că România și celelalte țări est-europene sunt state unitare, și nu federale, cu partide centralizate și bine organizate ierarhic; acestea (ca, de altminteri, și celelalte țări europene) sunt mai puțin diverse decât Statele Unite. Diferența de interese, de tradiții, de moduri de viață dintre Texas și New York va fi întotdeauna mai mare decât cea dintre Dâmbovița și Maramureș. Independența politicienilor, din punct de vedere politic și financiar, este incomparabil mai mare într-un caz decât în celălalt. La fel stau lucrurile și în privința independenței lor „ideologice”. Un exemplu de fuzionism *à l'américaine* va fi de aceea destul de greu de găsit în Europa, chiar și în state federale cum este Germania. Partidul Conservator britanic, de exemplu, se schimbă doctrinar cu totul odată cu venirea lui Thatcher în fruntea sa. În schimb, reușita politică a lui Reagan se bazează în mare măsură pe abilitatea de a aduce înspre republicani

politicieni și alegători care aparțin unor curente diverse, în jurul unei viziuni comune, imaginată și dezbătută de coaliția intelectuală care începuse să se formeze cu 30 de ani mai devreme.

Pare că un fenomen intelectual și politic de amploarea fuzionismului ar putea apărea într-o *Uniune Europeană* de factură „madisoniană”. Nimic nu e previzibil în legătură cu *UE*. Se poate închipui că, în condițiile întăririi rolului parlamentului și dacă procesul de decizie european devine transparent, dacă arhitectura instituțională a Uniunii îi va face pe decidenții europeni responsabili în fața cetățenilor, dreapta politică va avea o structură politică autentic federativă. Lipsește însă de aici dimensiunea esențială: lipsește dreapta intelectuală europeană. Deocamdată, în privința ideilor, o dreaptă europeană inexistentă nu are un proiect pentru Europa.

Poate vom asista în viitor la constituirea unui pol intelectual fuzionist de dreapta paneuropean. În fond, fie că ne place, fie că nu, *Uniunea Europeană* este deja o prezență cu greutate pentru fiecare stat membru. Asta nu înseamnă neapărat că eventuala coaliție intelectual-politică va fi copia celei americane. Probabil că ar trebui găsit un teren comun, de exemplu, între dreapta mai favorabilă statului bunăstării (dominantă intelectual în Franța sau Germania) și cea care pledează în direcția statului minimal, între „federaliști” și „suveraniști” etc.

Sper ca aceste speculații să sugereze că susținătorii unui proiect fuzionist autohton ar trebui să dea dovadă de imaginație, răbdare și perseverență pentru a concepe un proiect intelectual și politic adaptat contextului nostru. Și ar mai fi nevoie de ceva: de o piață academică și intelectuală funcțională.

Coalițiile intelectuale, armătura fuzionismului politic, ar trebui să se constituie pe baza unor afinități de idei, indiferent de – și uneori în ciuda – simpatiilor și antipatiilor personale. Ar trebui să existe surse diverse de sprijin instituțional, publice și private, care să încurajeze formarea unor astfel de coaliții prin cercetare și dezbateri, pe baza unui cod etic larg acceptat. Doar astfel reprezentanții ai unor puncte de vedere diverse, dar înrudite pot constitui coaliții puternice, rodnice și coerente intelectual, între egali. În absența pieței de idei orice discuție despre posibilitatea fuzionismului ca alternativă semnificativă intelectual și politic rămâne un simplu exercițiu de (social) science fiction.

Supliment apărut cu sprijinul
Centrului de Analiză
și Dezvoltare
Instituțională (CADI)
și al Fundației Konrad Adenauer.

Responsabili de proiect: Rodica Palade,
Ionuț Sterpan;
Responsabil de număr: Răzvan Brăileanu;
Tehnoredactare: Nicolae Rusu;
Desene: Dan Perjovschi;
Secretariat: Cristina Spătăreanu;
Contabilitate: Iulia Todie.

22

